

درس پانزدهم

آیا با زندگی روستایی آشنایی دارید؟

آیا بشر امروزی هم مثل گذشتگان خود زندگی می‌کند؟ انسان در گذر از شیوه‌های زندگی از گذشته تا به امروز، مراحل زیر را پشت سر گذاشته است :

مرحله‌ی اول: در این مرحله، انسان‌ها پس از دوره‌ی شکار و استفاده از میوه‌ی درختان، کوچ‌نشین و دام‌دار شدند و به اهلی کردن حیوانات پرداختند. آن‌ها برای پیدا کردن مرتع مناسب از جایی به جای دیگر می‌رفتند.

مرحله‌ی دوم: در این مرحله، با وجود توسعه‌ی کشاورزی، انسان‌ها هنوز کوچ‌نشین بودند اما علاوه بر دام‌داری، کشاورزی هم می‌کردند.

شکل ۱- فعالیت دام‌داری

شکل ۲- یک روستا در منطقه‌ای جلگه‌ای در شمال کشور

مرحله‌ی سوم: در این مرحله، کشاورزی توسعه‌ی بیش‌تری یافت و انسان‌ها یک‌جا نشین شدند. آن‌ها زندگی خود را از راه کشاورزی و دام‌داری می‌گذراندند. با یک‌جا نشین شدن انسان‌ها، به تدریج اولین روستاها به وجود آمدند.

روستاها در چه جاهایی به وجود آمده‌اند؟
کار اصلی مردم روستا نشین کشاورزی است؛ بنابراین، عوامل طبیعی مانند آب کافی، خاک مساعد و آب و هوای مناسب در زندگی روستایی نقش مهمی دارند.

آیا شکل همه‌ی روستاها یکسان است؟

به شکل‌های ۳ و ۴ نگاه کنید ؛

این دو روستا را از نظر پراکندگی خانه‌ها با هم مقایسه کنید. آیا همه‌ی خانه‌ها در یک محل قرار گرفته‌اند یا از هم دورند؟ آیا کشتزارها در بین خانه‌ها قرار دارند؟ به روستاهایی که در آن‌ها خانه‌های روستایی، قنات، چشمه، مسجد، مدرسه و ... دور یک میدان ساخته شده باشند، **روستای متمرکز** می‌گویند (شکل ۳). حالا به شکل ۴ نگاه کنید. خانه‌های روستایی در کجا قرار گرفته‌اند؟ به این گونه روستاها که در آن‌ها خانه‌های روستایی از یک‌دیگر فاصله دارند و زمین‌های کشاورزی در بین خانه‌ها قرار گرفته‌اند، **روستای پراکنده** می‌گویند.

این قبیل روستاها در شمال کشور ایران در استان‌های گلستان، گیلان و مازندران فراوان دیده می‌شوند ؛ چرا؟

شکل ۳- روستای متمرکز

شکل ۴- روستای پراکنده

برای ساختن خانه‌های روستایی از چه مواد و مصالحی استفاده می‌کنند؟

به شکل‌های ۵ و ۶ نگاه کنید. در این شکل‌ها برای ساختن خانه از کدام مواد و مصالح ساختمانی استفاده شده است؟ آیا میان

این مصالح ساختمانی و محیط جغرافیایی رابطه‌ای وجود دارد؟

شکل ۵- مسکن در مناطق پای کوهی

شکل ۶- مسکن در مناطق بیابانی

همان‌طور که در شکل‌های بالا می‌بینید، محیط جغرافیایی در تعیین مصالح ساختمانی نقش اساسی دارد. به‌طوری که مثلاً در مناطق جنگلی و در جاهایی که باران زیاد می‌بارد، خانه‌ها را از چوب و سقف آن‌ها را به‌صورت شیروانی‌های شیب‌دار می‌سازند تا آب باران به‌راحتی به‌سمت پایین بریزد و وارد خانه نشود. در سایر مناطق نیز خانه‌ها را با توجه به شرایط آب و هوایی و مصالحی که بیش‌تر در دسترس است (مانند خاک، سنگ و ...) می‌سازند.

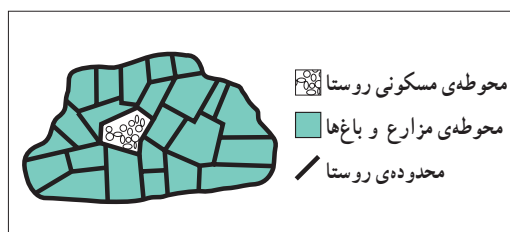
شکل ۷- چوب از مهم‌ترین مصالح ساختمانی این خانه‌ی روستایی است.

نوع معیشت	نوع زندگی	فعالیت غالب
مرحله اول		
	کوچ‌نشینی همراه با کشاورزی	
		فعالیت‌های کشاورزی

الف

ب

شکل ۸

۱- زندگی کوچ‌نشینی و یک‌جانشینی را با

هم مقایسه کنید.

۲- جدول روبه‌رو را تکمیل کنید.

۳- عوامل مؤثر در پیدایش روستاها را نام

ببرید.

۴- با توجه به اشکال روبه‌رو، به این پرسش‌ها

پاسخ دهید:

الف - نوع روستاهای الف و ب را مشخص

کنید.

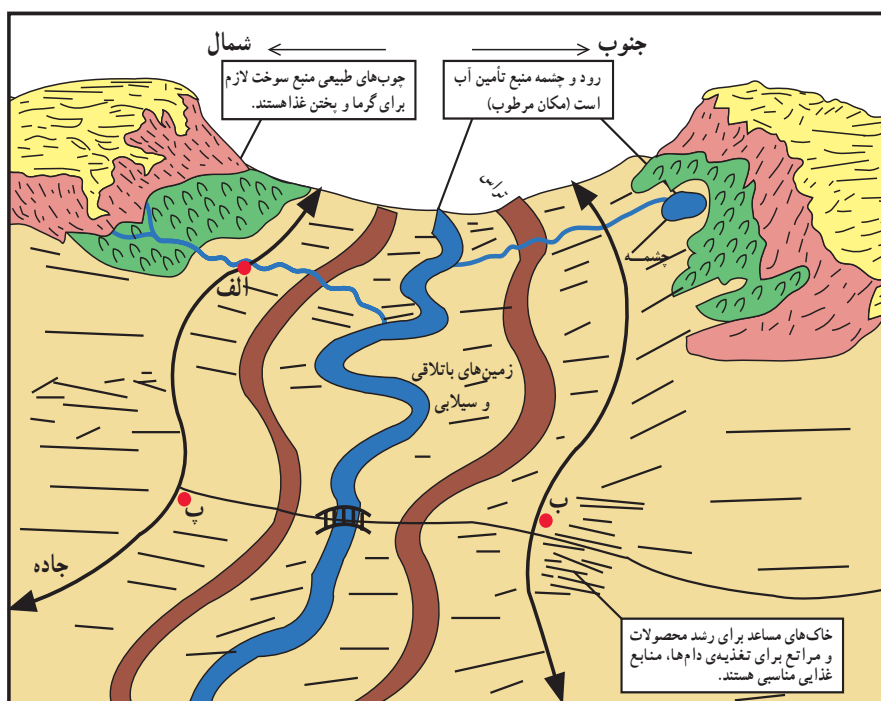
ب - دلایل شکل‌گیری روستاهای متمرکز

و پراکنده را بنویسید.

۵- در شکل زیر، از میان نقاط الف، ب و

پ، مکان مناسب برای سکونت انسان را انتخاب

کنید و دلایل انتخاب خود را بنویسید.

شکل ۹

درس شانزدهم

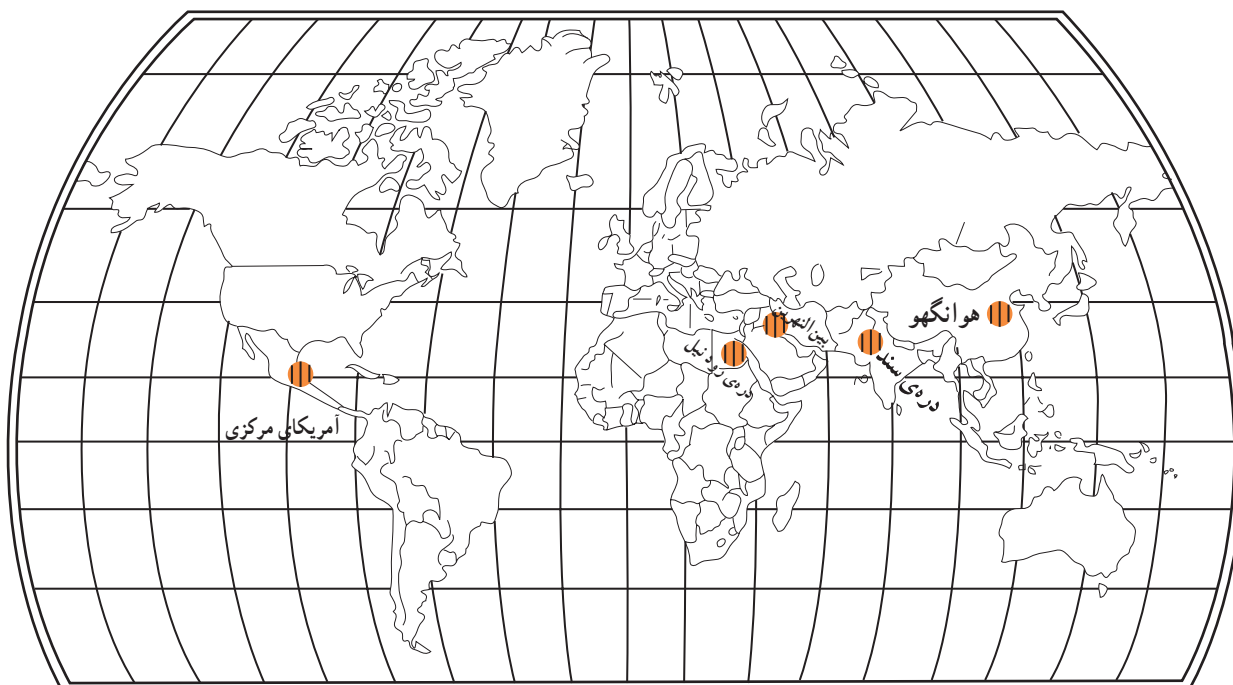
شهرها چگونه به وجود آمدند؟

کشاورزی را شناخت و توانست بسیاری از نیازهای غذایی خود را از این راه تأمین کند. پس به تدریج، در کنار رودها یک جانشین شد و روستاها را به وجود آورد. در این زمان، انسان در کنار کار کشاورزی، دامداری هم می کرد. بعدها با به هم پیوستن روستاها، شهرهای کوچک به وجود آمدند.

اولین شهرها در بین النهرین، در محدوده‌ی عراق کنونی بین دو رود دجله و فرات و رود کارون پدید آمدند. به شکل ۱ نگاه کنید و مناطقی را که شهرها و تمدن‌های اولیه در آن‌جا شکل گرفته‌اند، نام ببرید.

آیا می‌دانید شهرها چگونه شکل گرفته‌اند؟

همان‌طور که می‌دانید، انسان‌های اولیه از میوه‌ی درختان تغذیه می‌کردند یا حیوانات را شکار می‌کردند و می‌خوردند. این شیوه‌ی زندگی انسان، مدت زمان زیادی ادامه یافت تا این که او دریافت که می‌تواند برای ادامه‌ی زندگی و تأمین خوراک و پوشاک خود حیوانات اهلی را نگهداری کند؛ پس به دامداری پرداخت. انسان در طول زندگی دامداری، برای پیدا کردن مرتع و چرای دام‌های خود به ناچار باید از جایی به جای دیگر می‌رفت. شیوه‌ی غالب زندگی او در این زمان کوچ‌نشینی بود اما رفته‌رفته

شکل ۱ - خاستگاه تمدن‌های اولیه‌ی جهان

شهرنشینی در ایران

و مهمی نظیر هگمتانه (همدان)، تیسفون، استخر (در نزدیکی شیراز)، رگ (ری) و شوش به وجود آمدند و شهرت جهانی پیدا کردند.

در کشور ما شهرنشینی سابقه‌ای بسیار طولانی دارد. در ایران باستان در دوره‌های هخامنشی و ساسانی، شهرهای بزرگ

شکل ۲ - ارگ بم پیش از زلزله‌ی سال ۱۳۸۲

* به چه مکانی شهر گفته می‌شود؟

نوع فعالیت مردم در شهر و روستاست. در شهر، مردم به فعالیت‌های غیر کشاورزی می‌پردازند؛ مانند کار در کارخانه‌ها و اداره‌ها. به علاوه، روستا از شهر کم‌جمعیت‌تر است. به نظر شما، روستا و شهر چه تفاوت‌های دیگری دارند؟

شما در کجا زندگی می‌کنید؟ در روستا یا شهر؟ اگر در روستا زندگی می‌کنید، آیا تا به حال به شهرهای نزدیک محل زندگی خود سفر کرده‌اید؟ به نظر شما، بین شهر و روستا چه تفاوت‌هایی وجود دارد؟ یکی از آشکارترین این تفاوت‌ها،

فعالیت ۱-۱۶

شکل‌های زیر را ببینید و آن‌ها را با هم مقایسه کنید.

شکل ۴ - روستای پای کوهی

شکل ۳ - زندگی در شهر بسیار متفاوت با زندگی در روستاست.

شکل ۵- شهر اصفهان در کنار زاینده رود

شکل ۶- عکس هوایی شهر کرمانشاه

* چه عواملی سبب رشد شهرها می شود؟

به شکل های ۵، ۶ و ۱۰ نگاه کنید. آیا می دانید چه عواملی در پیدایش و گسترش شهرهای اصفهان، کرمانشاه و مشهد نقش اساسی داشته اند؟ وجود آب، موقعیت ارتباطی و مذهب از مهم ترین این عوامل اند.

● **وجود آب:** بزرگ ترین و قدیمی ترین شهرهای دنیا در کنار رودها و دریاها به وجود آمده اند. هنوز هم دسترسی به منابع آب در شکل گیری شهرها و روستاها نقش اساسی دارد.

در کشورهایی مانند سرزمین ما که در ناحیه ی خشک قرار دارند و با مشکل کم آبی روبه رو هستند، بیش تر شهرها در نواحی نسبتاً پرآب و در کنار رودها به وجود آمده اند؛ نظیر اصفهان (شکل ۵). آیا به جز اصفهان، شهر دیگری را می شناسید که در کنار رود قرار گرفته باشد؟

● **موقعیت ارتباطی:** شهرها معمولاً در کنار راه های ارتباطی قرار دارند و از این طریق، با سایر شهرها و روستاها در ارتباط اند. دسترسی به راه های ارتباطی از عوامل مهم توسعه و رونق شهرهاست؛ مثلاً شهر کرمانشاه به علت قرار گرفتن در مسیر جاده ی قدیمی ابریشم و راه پر رفت و آمد کربلا و نجف، همواره رونق و رشد قابل توجهی داشته است (شکل های ۶ و ۷). آیا روستا یا شهر شما به یک راه اصلی نزدیک است؟

● **مذهب:** در جهان شهرهایی وجود دارند که مذهب، عامل اصلی پیدایش و گسترش آنها بوده است. چند نمونه از این شهرها را نام ببرید.

شکل ۷- موقعیت کرمانشاه در مسیر مسافرت از ایران به کربلا و نجف

شکل ۸- خانه‌ی خدا (کعبه) - شهر مکه

شکل ۹- حرم پیامبر اکرم (ص) - شهر مدینه

شکل ۱۰- شهر بیت المقدس

شکل ۱۱- مرقد مطهر امام رضا (ع) - مشهد مقدس

جمعیت شهرها

امروزه در جهان شهرهای بزرگی به وجود آمده‌اند که بین ۵ تا ۱۴ میلیون نفر جمعیت دارند. در این گونه شهرها، انبوه جمعیت به ناچار در ساختمان‌های متراکم چند طبقه زندگی می‌کنند. در ساعاتی از روز ازدحام جمعیت به اوج خود می‌رسد.

شکل ۱۲- چشم‌اندازی از یک شهر بسیار بزرگ - تهران

زندگی در شهرهای بزرگ چه مشکلاتی دارد؟

امروزه یکی از مهم‌ترین مشکلات شهرهای بزرگ، مسئله‌ی آلودگی است. انواع آلودگی‌ها از جمله آلودگی هوا، آلودگی آب‌ها و آلودگی صوتی سلامت جسمی، روحی و آرامش انسان‌ها و سایر موجودات را تهدید می‌کنند. در حالی‌که روستاییان این مشکلات را ندارند و از سلامت و آرامش بیشتری برخوردارند. به نظر شما، مهم‌ترین منابع آلوده‌کننده‌ی محیط شهرها کدام‌اند؟

شکل ۱۳- آلودگی هوا توسط وسایل نقلیه

شکل ۱۴- آلودگی هوا توسط صنایع (کارخانه‌ی سیمان)

- ۱- روستا و شهر در زمینه‌ی اشتغال، حمل و نقل و استفاده از طبیعت چه تفاوت‌هایی با یک‌دیگر دارند؟
- ۲- پیدایش و توسعه‌ی هر یک از شهرهای زیر، تحت تأثیر چه عاملی بوده است؟
قم ← اهواز ← تهران ←
- ۳- با توجه به جدول، به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.

سال	جمعیت کل جهان بر حسب میلیون نفر	درصد شهرنشینی
۱۸۰۰	۹۱۰	۳
۱۸۵۰	۱/۱۰۰	۳
۱۹۰۰	۱/۶۰۰	۱۴
۱۹۵۰	۲/۵۰۰	۲۹
۱۹۸۰	۴/۴۰۰	۴۱
۱۹۹۰	۵/۳۸۴	۴۷
۲۰۰۷	۶/۶۰۰	۵۵
۲۰۲۰	۸/۱۰۰	۶۲/۵

- الف - جمعیت شهرنشین جهان در سال ۱۸۰۰ میلادی چند درصد بوده است و تا سال ۲۰۲۰ به چند درصد می‌رسد؟
- ب - طبق پیش‌بینی‌های موجود، جمعیت شهرنشین در سال ۲۰۲۰ به چند نفر می‌رسد؟ به نظر شما، چه مسائلی ممکن است در آن زمان پیش بیاید؟ چگونه می‌توان از ایجاد این مشکلات جلوگیری کرد؟